

Magyarország 20. századi történelme előtte soha nem látott, és korábban soha el nem képzelt fordulatokat hozott mind politikátörténeti, mind mentaltörténeti szempontból. A második világháború után, pontosabban a „fordulat évét” követően kiépülni kezdett egy merőben új ideológiai, politikai, gazdasági, társadalmi rendszer Magyarországon. Az erősen centralizált egypártrendszer átalakította a gazdaság-irányítást, állami tulajdonba vette az ipari létesítményeket, kollektivizálta a mezőgazdaságot, küzdelmet hirdetett az úgynevezett „belső ellenségekkel” szemben és átformálta a társadalmi hierarchiát, új ideálokat állított,

Fazekas Zsuzsanna 15

NOVEMBER 7-E ÉS A SZOCIALISTA IDENTITÁS: EGY NEMZETKÖZI ÜNNEP „HONOSÍTÁSA”

saját szájze szerint értelmezte át a történelmet, a korábban megszokott történelmi-politikai szimbolikát pedig egy teljesen újjal helyettesítette, illetve újraértelmezte. A gazdasági és politikai intézkedések mellett az új hatalom rendszerében létfontosságú szerepet kapott a propaganda és az agitáció, vagyis az egyes állampolgárok „megtérítése”, hogy fogadják el a hivatalos ideológia szerint alakuló új világot. Ez a propaganda és agitáció az életnek minden területét átszötte, az ideológiai harc egyes elemeit megtalálhatjuk a konkrét ideológiai szövegekben, vagyis a párt vezetőinek beszédeiben, a párt-irányítás alá vont korabeli sajtó szinte bármelyik cikkében, az állami jelképek megváltoztatásában, az oktatási segédletekben, vagy akár a művészetekben, az építészetben, a városrendezésben megnyilvánuló elvekben, illetve a történelemértelmezésben.

Kiindulópontom az, hogy a megszilárduló Rákosi-korszak propagandájának célja az új társadalom képének elfogadása, valamint ezen túl egy új társadalmi azonosságtudat, egy új identitás elsajátíttatása volt. A szocializmus által kidolgozott új identitás egyértelműen hitet tesz bizonyos értékek mellett, mint a kollektívizmus, vagyis a közösségi érdek prioritása az egyén akaratával szemben, a hivatalosan deklarált egyenlőség, vagy a munka, ami ekkor önmagában az „érték” rangjára emelkedik. Benedict Anderson a harmadik világbeli nemzetalakulás jelenségeit vizsgálva állapítja meg, hogy a nemzetek úgynevezett „elképzelt közösségek”, a nemzetiség és a nemzeti mivolt pedig nem ideológiailag értelmezendő, hanem pusztán csak egy

kulturális termék.¹ Továbbgondolva Anderson nagyhatású elméletét azonban kijelenthetjük, hogy nem a nemzet az egyedüli kerete az elképzelt közösségeknek, hanem ezeket a gondolatokat tulajdonképpen bármilyen modern közösségre alkalmazhatjuk, diszkurzív értelemben pedig beszélhetünk

16 akár a „szocializmus közösségéről” is, mint elképzelt közösségről. A második világháború utáni világban a „békepárti”, „haladó” szovjet mintájú államok, később a „varsói szerződés államai” kifejezések feltételezték egy nemzeteken felüli közösség meglétét, amelyben a szocializmus ideológiájának sajátos üdvtörténete biztosította a kiválasztottság tudatát.

Az újonnan megteremteni kívánt nemzeteken átnyúló „identitásnak” azonban ugyanúgy meg kellett teremtenie a maga hagyományait és kultúráját, ahogyan a 19. században a nemzetépítés során az egyes közösségeknek ki kellett alakítaniuk a maguk „nemzeti leltárát”.² Eric Hobsbawm a 19. század végi, 20. század eleji politikai képződményeket és azok összetartó erejét vizsgálva egyenesen „tömeges hagyománytermelésről” beszél, valamint az emlékezet átalakulásáról oly módon, hogy az képes legyen betölteni a profán „polgári vallás” szerepét. A brit történész által leírt új, profán „nemzeti” vallások így megalkotják saját ünnepeiket, valamint az azokhoz tartozó szertartásokat és kultuszhelyeket, saját jelképeket választanak, definiálják az új emberideáljait, sajátos szóhasználatot dolgoznak ki, és megírják a „nemzeti mitológiát”.³

Jan Assmann ezzel kapcsolatban a „rituális koherencia” összetartó erejéről beszél, valamint a közösségek „kulturális emlékezetéről”, amely az identitásukat és a csoportok öntudatát biztosítja. Assmann a mitikus időkbe, a régmúltba visszanyúló kulturális emlékezetet megkülönbözteti az egyes emberek valós emlékeire épülő kommunikatív emlékezettől, és megállapítja, hogy a kulturális emlékezet múltról való tudásának megőrzéséhez szükséges a múltértelmezés intézményesülése is; úgy véli, az identitásbiztosító közösségi tudás fenntartása a ceremoniális kommunikáció színtereire tartozik, vagyis a kollektív kulturális emlékezetet különböző rituális eseményekkel kell fent tartani.⁴ Pierre Nora *lieux de mémoire*-nak nevezi azokat a kulturális elemeket, amelyekre a kollektív emlékezet fókuszálhat, azokban tárgyiasulhat, ha már az emlékezet maga eltűnt, az emlékezés valós közege kiürült, helyét pedig átveszi a történelem, vagyis a központosított múlt-rekonstrukció, amelyre a közösségi emlékezet fókuszálhat.⁵ Póto János a második világháború utáni korszak emlékezetpolitikájának egy speciális kérdését, a Rákosi-korszak emlékművekhez fűződő viszonyát vizsgálva azonban megállapítja, ebben az esetben a norai terminológiát kifordítva az „emlékeztetés helyeiről” beszélhetünk, mert, mint mondja, ezeket a helyeket nem a csoport-, hanem elsősorban a politikai érdek hozta létre, és a szocialista Magyarország *lieu de mémoire*-jaihoz igazából nem fűződtek valós közösségi emlékek soha.⁶

Az épülő szocializmus azonban szintén igyekezett kiépíteni a saját *lieu de mémoire*-jait, megalkotni a kulturális emlékezetét, hogy egy közös tudásbázis alapján egy új elképzelt közösséget teremtsen meg. A „Kelet” minden állama azonos szimbolikát alkalmazott állami jelképeinek át-
alakításában (vörös csillag, vörös beemelése a jelképek közé), azonos 17
stílusjegyek érvényesültek a Szovjetunió mintáját követő államok
művészeti alkotásaiban (szocialista realizmus), a korszak dalainak közös
dallamvilágán túl a „keleti blokknak” még saját közös „himnusz” is volt
(Internacionálé), sőt, Európa keleti felének országai még egyes ünnepeken
is közösen osztoztak.

A szocialista ünnepstruktúrát vizsgálva azt láthatjuk, hogy az
ünnepek kezelésében a hatalom három eltérő stratégiát alkalmazott:
1. a Horthy-korszak ünnepei közül átvetteket saját hasznára fordította
és a történelmi konnotációikat a saját szája íze szerint értelmezte át,
2. a korábban rétegrendezvényeknek számító munkásmozgalmi ünne-
peket országos szintre emelte; 3. saját múltját és eredetét keresve pedig
teljesen új ünnepeket vezetett be. Az első csoportba tartozik a 19. szá-
zad nacionalizmusának legnagyobb ünnepe, március 15-e, mely 1948-
ban, százéves évfordulóján már egy új hatalom legitimációs eszközeként
tűnt fel, a szocializmus korai előfutáraként értelmezve át a márciusi
ifjak törekvéseit.⁷ Ugyanígy új értelmet kapott a hagyományosan erő-
teljes vallásos jelleget is magán viselő nemzeti ünnep, augusztus 20-a
is, amely a szovjet mintára megírt új népköztársasági alkotmány 1949.
augusztus 20-i kihirdetésével az „alkotmány ünnepévé” változott, ke-
veredve egyfajta paraszti hangsúlyt kapó, az eredeti aratóünnepre utaló
„új kenyér ünnepe” hagyománnyal.⁸ A munkásmozgalom hagyományos
ünnepeinek országos szintre emelésének legkézenfekvőbb példája
május 1-je, amelyet már a Horthy-korszakban is ünnepeltek a munkások
szakszervezeti és pártszervezésben, a Rákosi-korszakban azonban a „nemzet-
közi munkásmozgalom nagy ünnepeként” a „proletár internacionalizmus” esz-
méjének erősítését szolgálta.

Az új genezis legfontosabb dátuma április 4-e, a felszabadulás napja
lett. A konszenzussal megállapított fiktív dátumot, 1945. április 4-ét a
Rákosi-rendszer végig úgy kezelte, mint a szocializmus magyarországi kez-
detének időpontját, a napot, amikor a náci uralom véget ért és egy csapásra
egy jobb világ jött el Magyarországon. Új ünnepnek számított a szocializmus
magyar múltját felidéző március 21-e, a Tanácsköztársaság ünnepe is, melyre
a megemlékezések elsősorban pártkeretek között zajlottak, és amelyet a ha-
talom nem annyira saját múltjaként, mint inkább egyfajta előképként értel-
mezett, a szovjet-magyar barátság hosszú hagyományait is felidézve az
1919-es eseményekre emlékezés kapcsán.⁹

Új Forrás 2012/9 – Fazekas Zsuzsanna: November 7-e és a szocialista
identitás: egy nemzetközi ünnep „honosítása”

Új ünnepnek számított a korábban puszta kis körben ünnepelt november 7-e is, amely a szocialista világrend megszületésének ünnepeként vonult be a magyar ünnepstruktúrába. A továbbiakban a Nagy Októberi Szocialista Forradalom magyarországi megünneplésének alakulását fogom részleteiben vizsgálni, kitérve annak politikai hátterére, valamint az ünneplés konkrét formáira is, ezzel világítva meg azt, hogy a Rákosi-korszak éveiben mi számított ünnepnek.

Az ünneplés politikai háttere

November 7-e megünneplésének története Magyarországon szorosan összekapcsolódik a párt, vagyis előbb a Magyar Kommunista Párt (MKP), majd a Magyar Dolgozók Pártjának (MDP) történetével, valamint annak hatalmi pozíciójával, minthogy a Nagy Októberi Szocialista Forradalom megünneplése elsősorban a Szovjetunió iránti hűség, valamint az általa vezetett keleti blokkba tartozás egyik legfontosabb szimbolikus gesztusának tekinthető. November 7-e magyarországi történetéhez ezért feltétlenül szükséges, hogy annak politikai beágyazottságát is megvizsgáljuk, s ezáltal meglássuk, hogyan kapcsolódik maga az ünneplés mind a párt hatalmának megszilárdulásához, később pedig az azon belüli hatalomátrendeződésekhez.

November 7-e Rákosi-korszakbeli történetét két szakaszra oszthatjuk fel: az első, 1946 és 1950 közötti szakaszban elsősorban az ünnep meghonosítása a cél, ezekben az években fokozatosan épülnek ki azok a szocialista ünnepekhez tartozó rituálék, amelyek a későbbiekben évről évre megismétlődnek. Ebben az időszakban elsődleges szempont november 7-e megünneplésében a fontosságának indoklása, valamint ideológiai szempontból Magyarországhoz kötése. Az ünnep meghonosításának szakasza eszerint 1950-ben ér véget, amikor egy törvényerejű rendelet magyar nemzeti ünneppé nyilvánítja november 7-ét. A második szakasz eszerint a korszakolás szerint 1951 és 1956 között tart, amikor egy már működő szocialista ünnepet figyelhetünk meg, vagyis a párton belüli csatározásokat, irány- és szemléletmód-váltásokat visszatükrözik az ünneplés formái is, azok egyaránt az ideológia fő közvetítőivé lépnek elő.

Az ünnep meghonosítása 1946–1950

1946-ban még meglehetősen visszafogott november 7-e ünneplése, és korántsem mozgat meg tömegeket. Ahogy arról a későbbiekben lesz még szó, az operaházi díszünnepség a legfontosabb eseménye az évfordulónak, ám ezt egy kvázi-civil szervezet, a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság szervezi. 1947, melyet a történetírás a „fordulat éveinek” kezdőpontjaként szokott emlegetni, egybeesett a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 30. évfordu-

lójával, az úgynevezett „kékcédulás választások” után megerősödött MKP, valamint a Magyarországon egyre nagyobb befolyással rendelkező Szovjetunió hatalmából egyenesen következett november 7-e megünneplése is; ám, továbbra is csak egyfajta gesztusként, hálából a felszabadító Szovjetunió iránt. 1948-ban még szorosabbra fűződtek a keleti szövetségi 19 kapcsolatok a szovjet-magyar kölcsönös barátsági és segítségnyújtási szerződés februári aláírásával, a június 12–14. között megtartott kongresszuson pedig a Szociáldemokrata Párt (SZDP) és az MKP fúziójával létrejött az elkövetkezendő évek állampártja, a Magyar Dolgozók Pártja (MDP). Az új politikai szerveződésnek az élet minden területét átfogni kívánó struktúrája folyamatosan épült ki az év során, szervezetéből és tevékenységéből pedig egyértelművé vált, hogy az új berendezkedés az élet minden területén jelen kíván lenni. A hatalmon lévő párt kimondottan vállalta a marxizmus-leninizmus tanainak állami ideológiává tételét a társadalmi diskurzusban és a politikai közbeszédben, a szocializmus építését a társadalom minden területén, az államosítást és a tervgazdálkodást a gazdaságban, az állam által irányított oktatást és kultúrát, valamint a Szovjetunióval való szoros szövetséget a külpolitikában. Egy ilyen egyértelmű bel- és külpolitikai fordulat után már nem volt kérdés november 7-e megünneplése, amely ekkor kulturális programok (filmvetítések, színházi előadások, könyvkiadás, kiállítás) szervezésével kifejezetten a szovjet kultúra ünnepeként, valamint annak propagálójaként tűnt fel. Az 1948-as készülődés során tűnik fel először Magyarországon a Szovjetunióban már megszokott jelszavas politizálás is: a Szabad Nép konkrétan közli a, egy-egy mondatos jelszavakban megfogalmazott főbb ideológiai tanításokat, melyek aztán az ünnepel kapcsolatban segítik az egyént az eligazodásban.

1949-ben végleg megszilárdult az új politikai berendezkedés Magyarországon: a májusi választások után megalakult régi-új kormány egyik első intézkedése volt az új alkotmány elfogadása augusztus 18-án, mely a sztálinista 1936-os szovjet alkotmányt tekintette példájának, preambulumát pedig szintén a Szovjetunió méltatásának szentelte, köszönetet mondva a nagy baráti országnak a segítségért a fejlődés útján. Az alkotmány megváltoztatta az ország államformáját, a gazdasági rendszerét, a jogok és kötelességek hierarchiáját, az államigazgatási rendszert, valamint az államfői posztot is.¹⁰ Az új alkotmány elfogadásával Magyarország véglegesen, immáron teljes államigazgatási rendszerével hasonulni kezdett a Szovjetunióhoz, elköteleződött a szocializmus és annak további építése mellett. November 7-e, a „legszojjetebb ünnep” megünneplése ebben az évben, ilyen alkotmány elfogadása után már magától értetődött, annak ellenére, hogy a nagyszabású ünnepeket még mindig nem alapozták meg semmilyen jogszabállyal.

November 7-e még mindig nem emelkedett állami ünnep szintjére, pedig az Operaházban évről évre fényes rendezvényen, különböző emlékműveknél tömeggyűléseken emlékeztek meg róla, iskolákban hivatalos megemlékezéseket tartottak, és november első hetében gyakorlatilag az ország minden intézménye köteles volt ezzel foglalkozni.

1950. október 31-én azonban az 1950. évi 37. számú törvényerejű rendelet már azt is kimondta, hogy november 7. napját, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulóját állami ünnepné nyilvánítják. Az ünnep hivatalossá nyilvánítása egyértelműen a párt döntése volt, az MDP Központi Vezetőségének Agitációs és Propaganda Osztálya október 16-ai, a 33. évforduló megünneplésére készített javaslatában azt írja, hogy „A minisztertanács javaslata alapján az Elnöki Tanács rendeletet fogad el november 7. államünnepné nyilvánítására. November 7. hivatalos munkaszünet”¹¹. A végül elfogadott normaszöveg végleg letisztította és kanonizálta a november 7-ét övező hivatalos ideológiát: amellet, hogy a rendelet röviden, egy mondatban összefoglalta az 1917-es eseményeket¹², megállapította, hogy „1917. november 7. napja a világtörténelem legnagyobb fordulópontja”. Mint írják, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom az emberiség történetében „először hozott létre olyan államot, amely megszüntette az ember ember általi kizsákmányolását”, és megszületett a Szovjetunió, „az első olyan állam, amely nemzetközi kapcsolatainak alapjává a népek egyenjogúságon nyugvó együttműködését, a nemzeti függetlenség tiszteletben tartását, a béke védelmét tette. A Szovjetunió a világ népeinek reménysége, támasza és példaképe a békéért, a függetlenségért, a szocializmusért vívott küzdelemben”. Jogszába foglalták tehát az Októberi Forradalmat, mint történelmi fordulópontot, a szövetséget a Szovjetunióval, valamint annak egyértelmű elsőbbségét is. Ezután következik azonban annak az indoklása, hogy Magyarországon miért kell megünnepelni november 7-ét: „A Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulója a magyar nép ünnepe is. Az Októberi Forradalom győzelméből született Szovjetuniónak köszönhetjük hazánk felszabadulását, nemzeti függetlenségünk megvalósítását, a népi demokratikus államhatalom kivívását és megszilárdítását. A Szovjetuniónak köszönhetjük, hogy megvalósíthatjuk hazánkban is az Októberi Forradalom nagy eszményeit: a kizsákmányolás minden fajtájának megszüntetését, a dolgozó nép teljes felszabadítását, a szocializmust. November 7. napja a magyar nép számára is a győzelmes szocializmus, a dolgozók nemzetközi szolidaritása, a felszabadító Szovjetunió és a nagy Sztálin iránt érzett hála ünnepe. Ezért a Népköztársaság Elnöki Tanácsa elrendeli: November 7. napja a Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulója, a Magyar Népköztársaság állami ünnepe”.¹³ Az érvelés szerint tehát az 1917-es forradalomban megszülető Szovjetuniónak köszönhető áttételesen Magyarország felszabadulása, ezért meg

kell ünnepelni évről évre november 7-ét, amely a „nemzetközi szolidaritás”, a „győzelmes szocializmus”, a „felszabadító Szovjetunió”, valamint a „Sztálin iránt érzett hála” ünnepe.

A működő szocialista ünnep, 1951–1956

21

1951-től a már hivatalos állami ünneppé vált november 7-ét figyelhetjük meg működés közben, valamint azt, hogyan változnak a hangsúlyok a szocialista évforduló során évről évre a távolról nézve stagnáló és állandónak tűnő Rákosi-korszakban. Az ünneppel kapcsolatos főbb prioritásokat évről évre az MDP KV Agitációs és Propaganda Osztályának javaslata alapján a párt Titkársága határozta meg, ezek általában a munka és a termelés fokozására, valamint a „békéért folytatott harc” erősítésére vonatkoztak. 1952 elején a Titkárság döntést hozott egyes ünnepek szervezésével kapcsolatban, irányt mutatva az új ünnepek rendezéséhez. A döntés kimondta, hogy többek között a november 7-i eseményeken az ünnepségek beszédeiért, megnyitóiért és felirataiért is az MDP KV Agitációs- és Propaganda Osztálya felel, november 6-án az Internacionáléval kell befejezni az ünnepségek hivatalos részét, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom, valamint a felszabadulás ünnepén pedig üdvözlő táviratot kell küldeni a Szovjetuniónak. A határozat emellett kimondta: „Az ünnepi referátumoknak a mindenkori politikai helyzettel és problémákkal eleven összefüggésbe kell állnia”.¹⁴

Az „aktuális politikai helyzet” 1952-ben a Szovjetunió Kommunista Pártjának XIX. kongresszusát jelentette, amelyen elsősorban Sztálin *A szocializmus gazdasági problémái a Szovjetunióban* című munkája volt a fő téma, valamint a kommunista gazdaság alapvetései. Az ünnep 1952-ben a sztálinizmus jegyében telt, Sztálin 1953. március 5-i halála után azonban változás következett be a keleti blokk országainak addig mozdulatlanak tűnő rendszereiben. Az új főtitkár, Nyikita Szergejevics Hruscsov a hatalom megosztását kérte a Moszkvába hivatott Rákositól, az MDP Központi Vezetősége pedig június 27-28-i ülésén elfogadta a később „júniusi határozatként” elhíresült dokumentumot „a párt politikai irányvonalában és gyakorlati munkájában elkövetett hibákról, s az ezek kijavításával kapcsolatos feladatokról”. A dokumentum elítélte a túlzottan gyors, elsősorban a nehézipart érintő fejlesztéseket, „szektaszellemű politikának” nevezve az öncélú szocialista iparosítást erőltető gazdaságpolitikát, valamint a mezőgazdaság elhanyagolását, a túlzottan erőltetett téteszesítést. A hibák kiküszöbölésére a párt egy új gazdaságpolitikai irányvonalat fogadott el, amely a lakosság életszínvonalának emelését tűzte ki célul, a megfelelő élelmiszerellátást, a hiányok leküzdését és a lakásépítést, valamint azt, hogy az ország adottságainak megfelelő gazdasági terveket készítsenek. A Központi

Új Forrás 2012/9 – Fazekas Zsuzsanna: November 7-e és a szocialista identitás: egy nemzetközi ünnepe „honosítása”

Vezetőség júniusi határozata értelmében a főtítkári funkciót, „amely hozzájárult a személyi jellegű pártvezetés kialakulásához” megszüntették, helyét a „Központi Vezetőség első titkára” megnevezésű poszt vette át, amelyet azonban szintén Rákosi töltött be. A KV mindemellett határozott arról is, hogy

22 külön kell választani a kormányfői és a párttitkári pozíciót, az MDP főtítkári posztját és a Minisztertanács elnöki pozícióját is 1952 augusztusa óta magánál tartó Rákosinak át kellett adnia a kormányfői hatalmat a volt belügyminiszternek, Nagy Imrének, aki júliusban meg is alakította kormányát.¹⁵

Az új irány, a gazdaságpolitikai váltás érezhető volt a november 7-i ünnepségeken is, az ünnepi beszédek, valamint a *Szabad Nép* vezércikkei ugyanis szintén a „jómódú szocialista Magyarország” célját, az „életszínvonal állandó emelését”, valamint a parasztság fontosságát hangsúlyozták.¹⁶ Az új szakasz azonban elsősorban a szavakban volt érezhető, magukon az ünnepelési formákon nem változtatott, a rendszer alapjai továbbra is szilárdak maradtak. 1954-ben a Nagy Imre által kommunikált új szakaszt és irányváltást jelezte az is, hogy az újjáélesztett Hazafias Népfront mozgalom a párttal és a Minisztertanáccsal szinte azonos rangban szerepelt a hivatalos köszörűzéseken, Rákosi Mátyás pedig ebben az évben egyáltalán nem vett részt a november 7-i ünnepi eseményeken, mert állítólagos gyógykezelés céljával Moszkvába utazott.

A moszkvai úton Rákosinak sikerült meggyőznie a szovjet vezetést, hogy a júniusi határozat helyett az ő sztálinista irányvonalát támogassa, így 1955-re megbukott a Nagy Imre-féle új szakasz, valamint a népfront-politika, és megkezdődött a resztalinizáció. Az 1955-ös november 7-i ünnepségek is ennek szellemében teltek, ismét az 1953 előttiéhez hasonlítottak, az ideológiai szövegekben pedig újra ugyanazok a formulák köszöntek vissza, mint korábban, vagyis az életszínvonal és a jólét helyett a Szovjetunió, valamint az SZKP iránti szeretet megnyilvánulására helyezték a hangsúlyt.

1956-ban azonban ismét fordult a kocka: az SZKP február 14. és 25. között megtartott XX. kongresszusán Hruscsov, a párt első titkára nyíltan beszélt a sztálini időszak bűneiről, a személyi kultusból eredő hibákról, ezáltal pedig újabb fordulatok következtek a magyar belpolitikában is. Az MDP KV 1956. július 18-i ülésén Rákosi Mátyás megromlott egészségi állapotára hivatkozva lemondott, utódául pedig eddigi bizalmasát, Gerő Ernőt választották a párt első titkárának. A közéletben bekövetkezett enyhülés végül odáig vezetett, hogy október 6-án Rajk Lászlót, a Rákosi-korszak koncepciók pereinek emblematikus alakját újratemetették a Kerepesi-temetőben.

Az enyhülés heteiben kezdődött meg a párt szervezeteiben a november 7-i ünnepségek megszervezése is: az Agitációs és Propaganda Osztály október 13-án még elkészítette javaslatát a titkárságnak a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 39. évfordulójának megünneplésével kapcsolatban,

az eltervezett rendezvények lebonyolítására azonban már nem került sor. Maga a tervezet azonban ismét az oldottabb légkört, az 1953–1954-es hangulathoz visszatérést idézte, a szervezők között a Hazafias Népfrent és a Magyar-Szovjet Társaság ismét szerepelt, a Titkárság viszont önállóságot kívánt adni a helyi szerveknek az ünnepek lebonyolításában.¹⁷ 23

1956-ban a nagy szovjet ünnep magyarországi szervezését azonban végül félbeszakítják az október 23-án kezdődő forradalmi események, a rend pedig még november 7-ére sem áll helyre.

Az ünneplés formái

Díszünnepek az Operában

Az 1917-es szocialista forradalom ünnepének megemlékezéseit kezdetben az 1945-ben Szentgyörgyi Albert által alapított Magyar-Szovjet Művelődési Társaság (MSZMT) szervezte és a megemlékezések sarkalatos eseménye volt évről évre az Operaházban rendezett díszünnepély november 6-án, az évforduló előestéjén, ahol az elhangzó beszédek a számtalan aktuálpolitikai utalás mellett értelmezni és meghonosítani is kívánták a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat.

Az 1946-os ünnepeken Nagy Ferenc miniszterelnök a Vörös Hadseregnek mondvá köszönetet Magyarország önállóságáért a szovjet-magyar barátságot hangsúlyozta, míg az MSZMT elnökeként Szentgyörgyi a „jósomszédi” viszony miatt tartja fontosnak a november 7-i ünnep meg tartását, valamint az 1917-es forradalomból vezeti le a Szovjetunió győzelmét a második világháborúban is. 1947-ben, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 30. évfordulóján Szakasits Árpád miniszterelnök-helyettes már „egy új világrend megszületésének 30. évfordulóját, a Szovjetunió 30. születésnapját”¹⁸ ünnepeltette beszédében.

A november 6-i operaházi ünnepek a következő évekre megszokott forgatókönyvvel rendelkeztek: valamelyik közjogi méltóság, esetleg a kormány, később a párt valamely tagja ünnepi beszédet mond, melyben méltatja a Nagy Októberi Forradalom, illetve a Szovjetunió jelentőségét. A megnyitó és az ünnepi beszédek után ünnepi műsor következett, amely 1948-ban egyetlen operát, Borogyin Igor hercegét jelentette, a későbbi években azonban orosz és magyar klasszikus, szocialista és népies szerzők műveiből adtak elő különböző táncos, zenés, énekes műsorszámokat. Az operaházi program összeállítása, akárcsak a szónokok kiválasztása a Rákosi Mátyás vezette Titkárság döntésétől függött, bár főszervezőként egészen 1951-ig a Magyar-Szovjet Társaságot jelölték meg. A Minisztertanács, valamint a kormány mindössze 1949-től jelenik meg a hivatalos rendezők között, a valódi döntéshozó, az MDP KV csupán 1952-től.

Koszorúzás a szovjet hősi emlékműveknél

1947-ben került sor először november 7-én a szovjet hősi emlékművek megkoszorúzására, igaz, ekkor még csak a „hálás” Magyar Honvédség képviselői vonultak a négy legfontosabb budapesti emlékműhöz. A koszorúzás 24 az elkövetkező években megismétlődött a Szabadság téren, a Gellért téren, a Vigadó (később Molotov) téren, valamint a Gellért-hegyen található szovjet emlékműnél is, 1948-tól pedig a párt döntése alapján kijelölt szónokok rövid politikai beszédek is tartottak az egyes koszorúzások alkalmával.

A koszorúzások helyszínei, a szovjet emlékművek közül a Szabadság téri, a Molotov téri, valamint a Gellért téri már 1945. május elsejére elkészült, Póto János pedig felállításuk történetének vizsgálata során arra jutott, hogy azokat a Szovjetunió maga építtette az elesett katonái emlékére, helyszínt kérve hozzájuk a Polgármesteri Hivataltól. A későbbi években a november 7-i ünnepeken szintén fontos szerepet játszó szovjet hősi emlékművet a Ludovika (később Kossuth Akadémia) előtt szintén a szovjetek állították az ott eltemetett több mint ötszáz szovjet katona emlékére, ám ez csak 1946 februárjára lett kész.¹⁹ Póto rámutat, hogy a Gellért-hegyi szovjet emlékmű szintén gyorsan készült el, 1945 szeptemberében a Nemzetgyűlés törvénybe foglalta a Budapest ostrománál elesett szovjet katonák emlékét, ezzel együtt pedig egy emlékmű felállítását. A döntés után azonban a Szövetséges Ellenőrző Bizottság vezetője, a szovjet Vorosilov marsall vette kezébe az irányítást: szovjet művészeket hozatott a tervezéssel megbízott Kisfaludi Strobl Zsigmond segítségére, valamint valószínű, hogy maga választotta ki a Gellért-hegy tetejét is az emlékmű helyszínéül. A központinak szánt szovjet hősi emlékművet azonban nem sikerült az eredetileg tervezett 1946. december 15-i határidőig befejezni, így a pálmaágot tartó nőalakot 1947. február 23-án, a Vörös Hadsereg napján állították fel, a teljes emlékművet pedig végül ugyanezen év április 5-én avatták fel, minthogy április 4-e nagypéntekre esett volna.²⁰

1948-ban újabb emlékmű készült el Vecsés határában, Steinmetz béketárgyaló emlékére, akit a szovjet álláspont szerint Vecsés határában lőtték le a németek. A vecsési Steinmetz, vagy más néven parlamenti-emlékműnél 1950-től tartottak megemlékezéseket, 1952-től pedig szintén koszorúztak egy új helyszínen is: 1951 októberében avatták fel Osztapenko kapitány szobrát a Budaörsi úton, ahol azonban az első november 7-i megemlékezést csak 1952-ben tartották.

A Budapesten egyre elszaporodó hősi emlékművek közül eleinte nem volt kiemelve egyik sem, a közjogi méltóságok 1949-ben a Szabadság téren, 1950-ben a Gellért-hegyen jelentek meg a koszorúzáskor, 1952-től azonban egyértelműen a Szabadság téri szovjet hősi emlékmű számított kiemeltnek, ahol Rákosi Mátyás személyesen is koszorúzott, rajta kívül pedig megjelentek

a közjogi méltóságok, valamint a Szovjetunió és Kína nagykövete is. A többi emlékművet a párt legfontosabb funkcionáriusai között osztották fel: külön koszorúzatott például Gerő Ernő és Farkas Mihály is.

November 7-e mint a szovjet kultúra ünnepe

25

1948 az első olyan év, amikor a szovjet Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulójának megünneplése kulturális, elsősorban a szovjet kultúrát megjelenítő eseményekkel is társul. Az ünnepi eseményeknek ettől az évtől kezdve szerves részét képezik a Magyar-Szovjet Társaság által a budapesti nagy múzeumokban megrendezett kiállítások, melyek témájukban a Szovjetunióhoz, valamint a szocializmushoz kapcsolódtak. A Nemzeti Múzeumban megrendezett 1948-as tárlat a megalakulásának harmincadik évfordulóját ünneplő szovjet ifjúsági szervezetnek, az 1918-ban alapított Komszomolnak állított emléket, 1949-ben *A Bolsevik Párt útja* címmel rendeztek kiállítást a Kecskeméti utcai Fővárosi Képtárban, 1950-ben pedig szintén a Nemzeti Múzeumban kapott helyet *A Szovjetunió 16 köztársasága* című tárlat. Az 1951-es ünnepi kiállítás *A kommunizmus építése, a béke nagy műve* címet kapta Szépművészeti Múzeumban, míg 1952-ben a Múcsarnokban rendezték be a *Szovjetunió a kommunizmus útján* című tárlatot. 1953-ban a Szovjetuniót népszerűsítő, vagy a kommunizmust éltető cím helyett a tárlat a júniusi párthatározat szellemében *A szocializmusban a legfőbb érték az ember* nevet kapta, amely szintén jelezte az irányváltást a párt vezetésében, az „emberarcúbb” szocializmus építésének kísérletét. Az Iparművészeti Múzeumban megrendezett kiállítás a Szabad Nép híradásai szerint bár a korábbi évek kiállításához hasonlóan a szovjet ember életével foglalkozott, de a nagy alkotások helyett a jólét megteremtésére koncentrált, valamint arra, hogy a szovjet állam milyen melegséggel gondoskodik népéről.²¹

A kiállítások mellett 1949-től szokásossá vált az ünnepi könyvkiadás is, vagyis hogy a Szikra Kiadó a Nagy Októberi Szocialista Forradalommal kapcsolatos műveket adott ki az évfordulóra, vagy éppen csak akkorra időzítette Sztálin vagy egy más ideológus sorozatának legújabb kötetét. Párthatározat alapján hagyománnyá vált, hogy a november 7-i héten a mozik és a színházak egyaránt szovjet filmeket és darabokat játszottak, sőt, egy-egy évben különleges filmbemutatókat is időzítettek az ünnep napjára. 1949-ben a Lenin című dokumentumfilmet november 7-én mutatták be országszerte, 1950-ben pedig Eisenstein Patyomkin páncélos című némafilmjét, amelyről a Szabad Nép azt írta, „a forradalmi szovjet filmművészet megszületését jelentette”²². November 7-e a Szovjetunió ünnepéből ezáltal a szovjet kultúra ünnepévé nőtte ki magát.

Új Forrás 2012/9 – Fazekas Zsuzsanna: November 7-e és a szocialista identitás: egy nemzetközi ünnepep „honosítása”

November 7-e az utca emberének világában

November 7-e megünneplésének folyamatában megfigyelhető egy olyan tendencia is, amely szerint egyre inkább megtapasztalhatóvá vált az egyszerű emberek számára, helyi szinten, sőt, akár az utcaképpen is. Budapest 26 törvényhatóságának, valamint Bognár József főpolgármesternek az 1948. november 6-án közzétett intézkedése értelmében ugyanis az akkor még mindig nem hivatalos ünnepi rangra emelt november 7-én Budapestet fel kellett lobogózni: „A bennünket felszabadító és az emberiség békéjéért küzdő nagy és győzelmes szovjet nép november 7-én ünnepli a dicsőséges Októberi Forradalom 31-ik évfordulóját. Hálaunk, barátságunk és szövetségi hűségünk jeléül ezen a napon lobogózzuk fel a házainkat” – szölte a főpolgármester aláírásával ellátott közlemény.²³ A lobogózással az utcaképet, valamint a városi teret is az ünnep megszentelésének szolgálatába állították, az új ünnep bevezetését a látvány is szolgálta, az ünnepi dekorációnak pedig évről évre alappillére lett a rengeteg zászló, a túlméretezettség, és a frontális hatásra törekvő díszletek.²⁴

Az ünneplés azonban nem szorítkozott Budapestre – s bár erre tanulmányomban nem kívánok részletesen kitérni – mindenképpen meg kell említeni, hogy a központi, budapesti rendezvényeken túl a vidéki, helyi ünnepségek is hasonló forgatókönyvet követtek. Az operaházi díszünnepség mintájára a helyi művelődési vagy párházakban rendeztek „kultúrműsoros” ünnepséget, ahol a párttitkár vagy a megyei elnök tartotta az ünnepi beszédet az MDP KV Agitációs és Propaganda Osztálya által kiadott beszédvázlat alapján. A koszorúzás pedig helyi szinten az elesett szovjet katonák sírjaira, vagy ahol volt, a helyi szovjet hősi emlékműre vonatkozott. Ugyanígy ünnepségeket tartottak az üzemekben és gyárakban is, 1948-tól kezdve pedig a már államosított iskolákban is meg kellett ünnepelni a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat november 6-án: az MDP Titkárságának utasítása szerint a Kultuszminisztériumnak kellett elrendelnie az iskolai ünnepségeket.²⁵

Presztízsberuházások és gesztusok

November 7-e ünnepléséhez a korban hozzátartozott a Szovjetunió iránti hűség formális, meglehetősen szimbolikus kifejezésre juttatása is. Az első ilyen gesztusnak tekinthetjük azt is, hogy 1947-ben Budapest a felszabadításért hálából díszpolgári címet adományozott Sztálinnak, melyet egy, az Új Városházán az ünnep alkalmából tartott rendezvényen adtak át az SZKP főtitkárát képviselő Zamercev orosz városparancsnoknak.²⁶

Hasonló gesztust jelentett az utak, terek átnevezése is, amelyet több esetben szintén ünnepekhez kapcsoltak. November 7-e ürügyén már 1949-ben felmerült az MDP Titkárságának ülésén, hogy Budapesten egy utcát nevezzenek el a szocializmus egyik alapító atyjának tekintett Leninről – a Külügyi Osztály

javaslata november 7-e alkalmából vagy az Andrásy út, vagy a Nagykörút valamelyik szakasza kapott volna új nevet. A Titkársághoz intézett feljegyzés alapján azonban Rákosi ezt még nem tartotta aktuálisnak, a javaslatot pedig annyival utasították el, hogy kézzel ráírták: „egyelőre nem”.²⁷ 1950-ben azonban elérkezett az idő: az MDP KV Agitációs és Propaganda Osztályának október 16-i javaslata felveti, hogy „az évforduló alkalmából az Oktogon teret November 7. térnek kell elnevezni”²⁸, az október 25-i ütemtervbe pedig azt is belevették, hogy „az évforduló alkalmából a Nagykörút Nyugati pályaudvar és Rákóczi út közötti része Lenin körútnak lesz elnevezve”²⁹. A konkrét döntést a tanácsválasztások után éppen újjáalakuló budapesti tanács hozta meg november 3-i első ülésén az Újvárosházán, ahol Hidas István, a budapesti pártbizottság titkára a dolgozók kérésére hivatkozva vetette fel mind a Lenin körút elnevezést, mind azt, hogy az „úri világ Oktogonját” átnevezzék November 7-e térre³⁰. Pongrácz Kálmán főpolgármester ezzel kapcsolatos határozati javaslatát a városi tanács megszavazta, november 7-én pedig az Oktogonon, az új November 7-e téren rövid ünnepség keretében le is leplezték az új utcatáblákat.

Budapest emellett 1950-ben még egy hatalmas alkotással készült az ünnepre: november 7-én adták át a forgalomnak a határidő előtt elkészült Sztálin-hidat, mely Óbudát kötötte össze Angyalfölddel.³¹ Két évvel később szintén hídavatásra készültek november 7-én, az egykor Horthy Miklós nevét viselő, a háborús pusztítás után 1952-re újjáépített Petőfi-hidat szerették volna felavatni, sőt az Agitáció és Propaganda Osztály még a szónokokat is kijelölte.³² Bár a Petőfi-híd felavatása belekerült a Nagy Októberi Forradalom évfordulójára tervezett ünnepségekről szóló határozatba, végül a híd nem lehetett felavatni az ünnepen, mert a Titkárság kikötötte, hogy csak akkor lehet megtartani a rendezvényt, ha a híd teljesen elkészül addigra.³³ A Petőfi-hidat végül csak november 22-én adták át.

1951-ben azonban november 7-én nevezték át a magyarországi szocializmus egyik legnagyobb alkotását, az iparvárossá fejlesztett Dunapentelét Sztálinvárossá. A javaslatot ezzel kapcsolatban először Gerő Ernő terjesztette be az MDP Politikai Bizottsága elé, amelyben azzal indokolta az átnevezést, hogy „a legtöbb európai népi demokratikus országban már elneveztek várost és nagy ipari üzemet Sztálin elvtársról. A helyzet erre nálunk is teljes mértékben megérett”, a névváltoztatást azonban a tervei szerint a Dunapentelét építő munkásoknak kell kérvényezniük.³⁴ A helyi dolgozók végül egy Rákosi Mátyáshoz intézett nyílt levélben „kérték”, hogy az MDP főtitkára intézze el nekik a kormánynál és a pártnál, hogy városukat és az ottani vasművet Sztálinról nevezhessék el.³⁵ Rákosi természetesen „eleget tett” a kérésnek, a november 7-i ünnepségek között pedig ezután kiemelkedő helyet kapott az átnevezési ceremónia is, amelyen a kormány több tagja is részt vett.³⁶

Munkaverseny

1949-től kezdve november 7-e ünneplésének fontos részét képezte egy hagyományosan nem „ünnepi” aktus, amely a Rákosi-korszak éveinek paradox világában azonban szorosan hozzátartozott az ünnepléshez. 1949-ben 28 hirdettek ugyanis először munkaversenyt november 7-éhez kapcsolódva, amelynek célja általában az éves, vagy aktuális negyedéves terv teljesítése idő előtt, esetleg túlteljesítése. Az 1949-es első munkaverseny során a részt vevő üzemek a *Szabad Népb*ben közzétették felajánlásaikat és vállalásaikat, a Titkárság döntése értelmében azonban elsősorban Sztálin december 21-én ünnepelt 70. születésnapjára koncentráltak, és elsősorban arra időzítették a vállalásokat.³⁷ A Szakszervezetek Országos Tanácsának (SZOT) október 29-i felhívására³⁸ az üzemek a terv határidő előtti teljesítésének vállalásával, valamint egyéni munkafelajánlásokkal válaszoltak³⁹, melyekről a Szabad Nép napról napra beszámolt, akárcsak a munkaverseny állásáról. A túlteljesítésért folyó küzdelem, valamint az ünnepekhez kapcsolódó munka ezután szerves, alapvető részét képezte a november 7-i készülődésnek is. Az ünnepi munkaversenyek elsősorban a bányászatot, a kohászati üzemeket, a nehézipart érintették, a mezőgazdasági munkák idő előtti befejezésére vonatkozó felajánlások jellemzően 1951 után kaptak csak nagyobb hangsúlyt. 1950-ben a bányászok „ünnepi munkanapot” tartottak november 7-én, ennek nyomán pedig a következő években több gyár és üzem is vállalta a „november 7-e műszakok” teljesítését, vagyis hogy az ünnep előtti héten különösen igyekeznek a terv túlteljesítésével.

A Pártközpontban eldőlt munkaversenyek pontos koreográfiával rendelkeztek. 1951-ben a Titkárság ragaszkodott hozzá, hogy a felajánlásokat az egyszerű munkások tegyék meg, mondván „gondoskodni kell arról, hogy a november 7-i felajánlások alulról jövőek legyenek, az üzem vállalását és a vállalások keresztülvitelének lehetőségét a műszaki vezetők a dolgozókkal tárgyalják meg”.⁴⁰ Ez irányadó maradt mindvégig a munkaversenyeknél, a Titkárság és az Agitációs és Propaganda Osztály pedig arról is döntést hozott, hogy melyik üzem kezdje meg a szocialista munkaversenyt, vagyis melyik üzem írjon először nyílt levelet a vállalásairól. 1950-ben a bányászok kezdeményezték az ünnepi műszakokat és a versenyt, 1951-ben a Ganz Vagongyár járt élen a felajánlásokban. 1952-ben a már Sztálinvárosnak nevezett Dunapentele építői vállalták először a negyedéves terv túlteljesítését, 1953-ban ismét a Ganz, 1954-ben pedig a MÁVAG intézett felhívást a munkaversenyhez csatlakozásra. 1955-ben a Titkárság határozata alapján nem szerveztek központilag munkaversenyt⁴¹, ám ebben az évben is voltak felajánlások, elsősorban a bányászok és a kohászok részéről.

1950-től osztják november 7-e alkalmából először az épülő szocializmushoz kapcsolódó kitüntetések, nevezetesen az Élüzem jelvényt, a

Sztahanovista Okleveleket, Sztahanovista Érmeket, valamint a Szakma Legjobb Dolgozója kitüntetésekét. Sztahanovista Oklevélre az lehetett esélyes, aki a tervén harmadik negyedében teljesítette a sztahanovista szintet, aki ezt kétszer is megette, az már Érmeket kaphatott. A Szakma Legjobb Dolgozója versenyben novemberben kellett megállapítani, hogy ki 29 szakmánként az öt legjobb, aki oklevelet és pénzjutalmat kaphat. Az egyéni díjakat és kitüntetésekét a hagyományos november 6-ai délutáni üzemi ünnepségek keretében osztották ki. Ezzel a Nagy Októberi Szocialista Forradalom tiszteletére rendezett ünnepségek repertoárja egy újabb színfolttal gazdagodott: a szocializmus nemzetközi ünnepén a legjobb dolgozókat, az új társadalmi rend új elitjét, a sztahanovistákat is elismerték, az ipari dolgozók mellett pedig a mezőgazdasági munkások is részesülhettek elismerésben, nyolcvannyolc mezőgazdasági dolgozó kapta meg a Magyar Munka Érdemrend egyes fokozatait. Az üzemek szintjén a második és harmadik negyedév eredményei alapján hirdették meg az Élüzem versenyt, amelynek során az iparágankénti győztes üzem november 9-e és 11-e között kapta meg az Élüzem jelvényt és az iparág miniszteri vándorzászlóját. A diákoknak 1952-ben Rákosi Mátyás hatvanadik születésnapja alkalmából alapítottak kitüntetést, a Rákosi Mátyás Tanulmányi Érdemérmeket, amelyet szintén a Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulója alkalmából, november 6-án osztottak ki. A kitüntetést azok a diákok kaphatták meg, akik kitűnővel végezték el az egyetemi, vagy főiskolai tanulmányaikat.⁴²

Új Forrás 2012/9 – Fazekas Zsuzsanna: November 7-e és a szocialista identitás: egy nemzetközi ünnepe „honosítása”

Összegzés

Összességében megállapíthatjuk, hogy a Nagy Októberi Szocialista Forradalom magyarországi ünneplése elsősorban a Szovjetunió által vezetett tömörüléshez tartozás miatt volt fontos, a szovjet hangsúlyú, Szovjetuniót életető és a szovjet kultúrát népszerűsítő ünnepből pedig a Rákosi-korszak végére egy olyan, a rendszerhez ezer szálon kötődő ünnep vált, amely híven visszatükrözte a hatalomban, és különösen az azt magáénak tudó pártban bekövetkező politikai változásokat. A végső szót minden döntésnél a Titkárság, és különösen Rákosi Mátyás mondta ki, akár olyan apró-cseprőnek tűnő kérdésekben is, mint hogy ki hova ülhet az Operában, vagy hogy ki kizárható az egyes emlékműveknél. Az ünnep így egyszerre „beszélt” kifelé és befelé is, vagyis demonstrálta a keleti blokk összetartozását a Nyugat felé, de jelezte az itthoni elvtársaknak is, hogy hol a helyük, az egyszerű állampolgároknak pedig azt, hogy a rendszer stabil, és működik.

Mint láthattuk, november 7-ét a Rákosi-korszak alatt a többi ünnephez hasonlóan egészen másra is felhasználták. 1949-től szorosan hozzákapcso-

lódott a munkaverseny, az „ünnepi műszakok”, ezzel erősítve a Gyarmati György által „kampányszocializmusnak” nevezett rendszert, vagyis azt, hogy a Rákosi-korszak sajátosságaiából eredő aránytalanságokat az egyes területekre koncentráló munkakampányokkal próbálták enyhíteni, a felajánlásokkal a szervezetlenség vagy a visszatérő anyagihiány miatti termelés kieséseket igyekeztek pótolni.⁴³ Az ünnepek munkával történő ünneplése azonban alapvetően kapcsolódott a szocialista munkaideológiához is, amely szerint a munka „becsület és dicsőség dolga”, vagyis a termelésből erkölcsi kérdés lett. Érdemes megjegyezni, hogy a szintén a keleti blokkhoz tartozó európai államokban is hasonló folyamatok zajlottak le: ahogy Bulgáriában, Romániában, Lengyelországban és az NDK-ban is épült Sztálinváros, valamint Berlinben, Brassóban, és Prágában is felállítottak a budapestihez hasonló Sztálin-szobrot, úgy november 7-ét is ünnepelték a legtöbb kelet-európai csatlós államban.

Mindemellett úgy vélem, hogy tanulmányomban sikerült bemutatnom azt, hogy a II. világháború után Magyarországon hatalomra került vezetés hogyan próbálta átformálni a lakosság gondolkodását egy olyan eseménnyel kapcsolatban, amely korábban nem tartozott a hétköznapi tudáshoz, illetve hogyan próbált meghonosítani erőszakosan, központi döntésekkel egy olyan ünnepet, amelynek Magyarországon egyáltalán nem voltak hagyományai. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom megünneplésének ténye, valamint az ünnep bevezetésének logikája jól jellemzi a hatalom működését 1947 és 1956 között: az ország sajátosságainak és hagyományainak figyelembe vétele nélkül egy olyan teljesen új hagyományt és kultúrát építettek fel a semmiből, amelyet a hatalom akaratán kívül semmi nem tartott életben.

¹ Anderson, Benedict: *Képzelt közösségek*. In: *Nacionalizmuselméletek* (Szöveggyűjtemény). Szerk.: Kántor Zoltán. Budapest, 2004. 79-108. o.

² Löfgren, Orvar: *A nemzeti kultúra problémái svéd és magyar példákon szemlélve*. Janus 6. évf. (1989) 1. sz. 13–28. o. 15 o.

³ Hobsbawm, Eric: *Tömeges hagyománytermelés: Európa 1870-1914*. In: Hofer Tamás-Niedermüller Péter: *Hagyomány és hagyományalkotás*. MTA Néprajzi Kutató Csoport. Budapest, 1987. 127-197. o.

⁴ Assmann, Jan: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Budapest, 1999.

⁵ Nora, Pierre: *Emlékezet és történelem között. A helyek problematikája*. In: Uő.: *Emlékezet és történelem között*. Válogatott tanulmányok. Budapest, 2010. 13-33. o.

⁶ Póto János: *Az emlékeztetés helyei. Emlékművek és politika*. Budapest, 2003 25. o.

⁷ Március 15-e átértelmezésével Gerő András történész foglalkozott részletesen több tanulmányban is. Lásd: Gerő András: *Március 15. Fejezetek a nemzeti szabadságünnep hányatott történetéből*. In: Uő.: *Magyar polgárosodás*, Budapest, 1993. 397-415.; Gerő András: *Képzelt történelem. Fejezetek a magyar szimbolikus politika XIX-XX. századi történetéből*. Budapest, 2004. Az 1948-as centenáriumi megemlékezések sajtójából egy átfogó forráskiadvány is megjelent: *Az államosított forradalom. 1848 centenáriuma*. Szerk.: Gerő András. Budapest, 1998

- ⁸ Kovács Ákos: *Az Új Kenyér Ünnepe. Beszélő*, 2004/ 7–8. sz.
- ⁹ Apor Péter: *Előkép: a Tanácsköztársaság felidézése a Rákosi-rendszerben. Századvég*, 10. évf. (2005) 35. sz. 3-30. o.
- ¹⁰ Szabó Róbert: *Jelszavak, politikai ünnepek*. In: *História*, 9. évf. (1987) 5-6. sz. 15-17. o.
- ¹¹ 1949. évi XX. törvény
- ¹² MOL M-KS 276-89-163 Javaslat a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 33-ik évfordulójának megünneplésére, 1950. október 16.
- ¹³ „1917. november 7. napján Oroszország munkásosztálya, szövetségben a dolgozó parasztsággal és az elnyomott népekkel, Lenin és Sztálin dicső Bolsevik Pártja vezetésével, megdöntötte a kapitalizmust s a földkerekség egyhatodán megteremtette a világ első szocialista államát: a Szovjetuniót.” 1950. évi 37. számú törvényerejű rendelet
- ¹⁴ 1950. évi 37. számú törvényerejű rendelet
- ¹⁵ MOL M-KS 276-54-177 A Titkárság ülésének jegyzőkönyve, 1952. január 23.
- ¹⁶ MOL M-KS 276-52-24 Az MDP Központi Vezetőségének határozata, 1953. június 27-28.
- ¹⁷ *Szabad Nép*, 1953. november 7. 1. o.
- ¹⁸ MOL M-KS 276-89-163 Javaslat a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 39. évfordulójának megünneplésére, 1956. október 13.
- ¹⁹ *Szabad Nép*, 1947. november 7. 2. o.
- ²⁰ Pótó János i. m. 111-117. o.
- ²¹ Pótó János i. m. 126-137. o.
- ²² *Szabad Nép*, 1953. október 20. 1. o.
- ²³ *Szabad Nép*, 1950. november 4. 4. o.
- ²⁴ *Szabad Nép*, 1948. november 6. 5. o.
- ²⁵ György Péter: *A mindennapok tükre, avagy a korstílus akarása*. In: *A művészet katonái. Sztálinizmus és kultúra*. Szerk.: György Péter – Turai Hedvig. Budapest, 1992. 16-17. o.
- ²⁶ MOL M-KS 276-54-15 A Titkárság ülésének jegyzőkönyve, 1948. október 21..
- ²⁷ Mafirt Krónika 94. 1947. november, Sztálin budapesti díszpolgárrá választása (<http://www.filmintezet.hu/uj/hirado/heti/index.php>)
- ²⁸ MOL M-KS 276-54-68 A Titkárság ülésének jegyzőkönyve, 1949. október 26.
- ²⁹ MOL M-KS 276-89-163 Javaslat a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 33-ik évfordulójának megünneplésére, 1950. október 16.
- ³⁰ MOL M-KS 276-89-163 Ütemterv a november 7-i rendezvényekről 1950. október 25.
- ³¹ *Szabad Nép*, 1950. november 4. 5. o.
- ³² Ma: Árpád-híd.
- ³³ MOL M-KS 276-89-163 Javaslat a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 35. évfordulójának megünneplésére, 1952. szeptember 30.
- ³⁴ MOL M-KS 276-89-163 Javaslat a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 35. évfordulójának megünneplésére, 1952. szeptember 30.
- ³⁵ MOL M-KS 276-53-84 Javaslat az MDP Politikai Bizottságának Dunapentele városnak és a Dunai Vasműnek Sztálin elvtársról való elnevezéséről 1951. október 4.
- ³⁶ MOL M-KS 276-54-164 A Titkárság ülésének jegyzőkönyve, 1951. október 10.
- ³⁷ *Szabad Nép*, 1951. november 3. 1. o.
- ³⁸ MOL M-KS 276-54-66 A Titkárság ülésének jegyzőkönyve, 1949. október 12.
- ³⁹ *Szabad Nép*, 1949. október 29. 1. o.
- ⁴⁰ *Szabad Nép*, 1949. november 1. 1. o.
- ⁴¹ MOL M-KS 276-54-160 A Titkárság ülésének jegyzőkönyve, 1951. szeptember 12.
- ⁴² MOL M-KS 276-54-380 Határozat a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 38. évfordulójának megünneplésére, 1955. október 4.
- ⁴³ *Szabad Nép*, 1952. november 1. 3. o.
- ⁴⁴ Gyarmati György: *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó évtizedek Magyarországon, 1945–1956*. Budapest, 2011. 202–204. o.